

EUROOPPA YHDENTYY — YHDENTYYKÖ KOULUTUS?

Eurooppa ja varsinkin sen koulutus ovat muodostaneet kiinteän kokonaisuuden useiden satojen vuosien ajan, kansainvaellusten jälkeisistä ajoista aina kansallisvaltioiden syntyyn saakka. Yhdistäviä tekijöitä on ollut monia, ei vähinten yhteinen sivistyskieli latina. Euroopan yhdentymiskeskustelulle löytyy siis maanosan historiasta mielenkiintoista taustaa. Reijo Raivola rakentaa artikkelissaan siltaa Euroopan historian perinnön lisäksi myös sosio-biologiaan ja eläintieteisiin.

Yhdentymiskehitys kohdistaa paineita koulujärjestelmämme rakenteisiin ja sisältöön, mutta aivan erityisesti aikuiskasvatukseen. ”Koulutus on järjestelmätasollakin elinikäistettävä”, Raivola kirjoittaa. Artikkelin perustuu kirjoittajan esitelmään Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen seminaarissa Aikuiskoulutus ja uusi Eurooppa. Seminaari pidettiin elokuun lopulla.

1. HISTORIAALINEN PERINTÖ

Otsikosta saattaa saada vaikutelman, että elämme jonkin uuden ja ennenkokemattoman aikakauden kynnyksellä. Eurooppa ja varsinkin sen koulutus ovat kuitenkin muodostaneet kiinteän kokonaisuuden useiden satojen vuosien ajan, ennen kuin kirjainyhtymästä EY (EC) tiedettiin yhtään mitään. Voltairekin aikanaan huomautti, että Eurooppa on yksi suuri tasavalta, joka on tosin poliittisesti jakautunut moneen osavaltioon.

Teollistuneiden länsimaiden koulutuksella on yhteinen kreikkalainen, roomalainen, juutalainen ja kristillinen perintö. Antiikin aikana Välimeren ympäristö muodosti maiden piirin (orbis terrarum), joka sulatti kreikkalaisen filosofian, yksilön arvon ja moraalikäsitteen, roomalaisen oikeuden, valtio-opin ja erikoistuneen koulujärjestelmän sekä orastavan

kristillisen pelastussanomman moni-ilmeiseksi, mutta silti suhteellisen yhtenäiseksi kulttuurikäsitteeksi (ks. Mallinson 1975). Koko keskiajan ja uuden ajan alun katolinen kirkko piti huolen siitä, että eurooppalainen kulttuuri pysyi ylikansallisena ja muodosti yhtenäisen etupiirin tunkeilijoita vastaan (Orbis Latinus Christianus vs. Mundus Islamicus). Yleiseurooppalaiset yritykset, ristiretket, löytöretket, uskonpuhdistus ja vastauskonpuhdistus sekä henkiset liikkeet kuten renessanssi, humanismi ja valistus täydensivät homo Europeuksen evolutiivista kehitystä.

Latinan kieli oli yhteinen koulun ja oppineiden kieli, joka mahdollisti universaalisen, ajasta ja paikasta riippumattoman viestintäkoodin ja näin tiedon nopean leviämisen yli Euroopan (Raivola 1988).

Ennen Uppsalan ekonomeja Suomi valmensi 1300 — 1500 -luvulla määrällisesti

kunnioitettavan maisterikaartin Pariisissa (noin 150 maisteria). Yliopistot olivat aidosti kansainvälisiä, kansallisuutta kysyttiin korkeintaan "osakunnissa" (nation). Ei siis ihme, että Pariisin yliopiston rehtoreiksi asti eteni kolmekin suomalaista. Pahat kielet tosin väittävät, että muita ei ollut tarjolla, musta surma oli harventanut kvalifioituneiden rivejä pahasti!

Kulttuuriperinnöstään johtuen eurooppalainen identiteetti sisältää hyvinkin ristiriitaisia elementtejä. Tieto-opiltaan se on yhtä hyvin realistinen ja empiristinen kuin idealistinenkin. Tietoa on aina etsitty sen itseisarvon vuoksi, mutta ennen kaikkea se on haluttu panna palvelemaan ihmistä joko toisen ihmisen hallitsemiseksi tai luonnon valloittamiseksi. Antiikin perua on erottaa toisistaan tekevä ja osaava ihminen, homo faber, tietävästä ja osaavasta ihmisestä, homo sapiensista. Tämän rajanvedon seurauksista koulutusjärjestelmämme kärsii tänä päivänäkin. Teosentrisyys on halki vuosisatojen kampaillut antroposentrisen maailmankuvan kanssa (Raivola 1988). Tätä kokonaisuutta ohjaavaa ristiriitaisten voimien dynamiikkaa Edgar Morin on kutsunut dialogiikaksi (Ulski 1990). Vaikka Eurooppa kansainvaelluksista asti on poliittisesti ollut perin jakautunut, on eurooppalaisuus siis kulttuurina kehittynyt johdonmukaisesti kohti omaa identiteettiä. Vuosisatoja yhtenäinen koulutus sitä vahvisti ja kehitti.

2. EUROOPPA VALELAJIUTUU KANSALLISIKSI KULTTUUREIKSI

Kansallisvaltioiden kehittyminen päätti kuitenkin eurooppalaisen koulutuksen rauhan ajan. Valtiot ajautuivat keskenään poliittiseen, taloudelliseen ja ideologiseen kilpailuun, jossa voittajia ei aina ratkottu rauhanoimaisiin keinoihin. Rauhan tultua katseet kääntettiin mm. voittajan koululaitokseen, joka oli tuottanut ylivoimaisia tuloksia. Näiden mukaisesti tulisi hävinneidenkin laitokset rakenteiltaan muovata. Koulujärjestelmän avulla voitiin edistää patriotismia ja nationalismia, tarpeen vaatiessa jopa chauvinismia.

Valtionkansalaisen muovaamistehtävän lisäksi teolliseen tuotantomuotoon siirtymisen vaati koko kansan kouluttamista. Kansanopetus yleisti koulun kieleksi ja kansalli-

sen kulttuurin rakennusvälineeksi kussakin maassa enemmistön tai hallitsevan eliitin puhuman kielen, joka tosin jo aikaisemmin oli omaksuttu käytännön virkamiehiä ja kauppiaita kouluttavien laitosten kieleksi. Valtionkansalaisista muokattiin edelleen joskus kovallakin kädellä kansakunta.

Ymmärtääksemme ihmistä meidän on hyvä katsoa eläinmaailmaan, silti sosiobiologiaan sitoutumatta. Kuuluista etologi Konrad Lorenz (1973) toimii erinomaisena oppaana. Hän näet rinnastaa lajinkehityksen kulttuurien kehitykseen. Kun eläinpopulaatioissa ei tapahdu geeninvaihtoa, alkaa geenimuutos aiheuttamana lajinsisäinen divergoituminen eri lajeiksi. Lajiksihan biologia määrittelee kyvyn elää sekoittumatta muihin populaatioihin. Aivan selvää on, että rinnakkain elävät kulttuurit sekoittuvat toisiinsa. Silloin alkaa kehitys, jota Lorenz kutsuu kulttuurin valelajiutumiseksi. Ryhmäritualisaation ja emotionaalisten raja-aitojen avulla erottautaan ympärillä elävistä kulttuureista. Aivan kuten fylogeneettiset signaalit ovat oleellisia viestejä ja laukaisijoita eläinten fiksoituneelle käyttäytymiselle, kulttuurihistoriallisesti kehittyneet symbolijärjestelmät, mm. luonnollinen kieli ja sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseksi syntyneet instituutiot, rakentavat piiriinsä joutuneille yhteisen tulkinnan todellisuudesta. Psykologi puhuisi kulttuurisidonaisista kognitiivisista skeemoista. Joka tapauksessa ihminen joutuu jossakin määrin symboliympäristönsä vangiksi. Yhteiskunnan primaarijärjestelminä sosioekonomiset ilmi- ja piilorakenteet muovaavat syntyvää modaalipersoonallisuutta eli kansanluonnetta (LeVine 1973). Mutta keskeiseksi kulttuurinvälitys- ja indoktrinaatiotehtävä muodostuu kasvatuserjestelmälle. Durkheimilaistain ilmaistuna kasvatusta on se instituutio, joka on pystytetty tuottamaan ja uusintamaan orgaaninen solidaarisuus. Yhteiskunnan sekundaarijärjestelmissä, tieteessä, taiteessa ja uskonnossa, kansakunta sitten ilmaisee kollektiivista persoonallisuuttaan. Voimme siis tehdä sen johtopäätöksen, että jos yhteiskunnan taloudelliset, sosiaaliset ja poliittiset rakenteet radikaalisti muuttuvat, muuttuu myös ihmisen perusluonne ja vähitellen hän alkaa ilmaista itseään uudenmuotoisilla kulttuurin tuotteilla.

Koulutusjärjestelmä tuottaa monoliittisen yhtenäiskulttuurin kansankulttuurien sijaan. Se mahdollistaa byrokraattisen, teknisen ja universaalinen todellisuudenkäsityksen viestittämisen jokaiselle. Se luo persoonattoman yhteiskunnan, muuttaa Gemeinschaftin Ge-

sellschaftiksi. Euroopassa tämä muutos tapahtui Napoleonin sotien päättymisen ja I maailmansodan välisenä aikana, jolloin kansalliset koulutusjärjestelmät pystytettiin. Sankka tutkijoiden ja virkamiesten armeija kiersi vieraita maita etsimässä vihjeitä ja suoranaisia malleja oman järjestelmän rakennuspuiksi. Tapahtui siis instrumentaalista ja osittaista kulttuurilainaaamista. Meidänkin kansanopetuksen isämme Cygnaeus lukeutuu tähän joukkoon. Hänen viestinsä olisi kuulemisen arvoinen vielä lähes 150 vuotta myöhemminkin, aikana, jolloin vieraisiin esikuviin tukeutuen olemme pystyttämässä nuorisokoulua ja ammattikorkeakoulua. Cygnaeus näet kirjoitti Ruotsista matkakirjeessään, että Suomessa voidaan suunnattomasti oppia ruotsalaisten tekemisistä kouluasioissa. Nimittäin heidän virheistään — mitään ei pidä tehdä, niinkuin siellä on tehty (Cygnaeus 1910).

3. MATKALLA KOHTI GLOBAL VILLAGEA

Maailmansotien välisenä aikana aloitettiin järjestelmällinen koulutusyhteistyö, ei niinkään yhtenäistämällä rakenteita ja prosesseja kuin keräämällä systemaattista tietoa eri maiden järjestelmistä. Esimerkkinä olkoon vaikkapa International Bureau of Education (IBE, 1925) ja tuoreempina esimerkkeinä Unesco, Maailman Pankki ja OECD. Ennen kuin siirryn Euroopan yhteisöjen koulutuspolitiikkaan, palaan vielä Lorenziin (1973), jota täydennän eräällä muutosteorioiden aspektilla.

Euroopan yhdentymisen on nähty uhkana pienille kansallisille kulttuureille, joiden pelätään rusementuvan eurokulttuurin valtavirtaan. Mutta myös yhtenäistä maailmankulttuuria uhkaa rappeutuminen ja kato, jos menetetään kulttuurien välisen vuorovaikutuksen luova anti (vrt. Rooman, Bysantin, Inka-valtion ja sosialistisen leirin rappio).

On erotettava ensimmäisen ja toisen asteen muutos, mikä tekee ymmärrettäväksi lausuman 'mitä enemmän kaikki muuttuu sitä enemmän kaikki pysyy samana' (Raivola 1987). Kulttuuripiirin sisäiset operaatiot tuottavat näet aina tuohon kulttuuriin funktionaalisesti kuuluvan ilmiön. Vasta kulttuurin ulkopuolelta tuotu synergeettinen voima saa aikaan muutoksen ja jotain uutta.

Entä etologian taidinta? Kun valelajitumista ylläpitävät aidat madaltuvat, ihminen altistuu lajin sisäiselle valintapaineelle. Eläintiede osoittaa, miten lajinsisäinen kilpailu johtaa morfologiseen erikoistumiseen. Parhaiten varustautunut menestyy lajitoverien parissa, mutta erikoistuminen ei ota huomioon sopeutumista ympäristöön (esimerkiksi hirvieläinten ylisuuret sarvet).

Olemme eräissä yhteisöissä nähneet, miten yksinomaisen taloudellisen edun tavoittelu johtaa raakaan sosiaalidarwinismiin tai laajemmin tarkasteltuna voidaan uhkaava ekokatastrofi tulkita samasta näkökulmasta: ihmisen pystyttämä teknokulttuuri (morfologinen erikoistuminen) on irtautunut olemassaolon mahdollistavasta ekokulttuurista.

Näillä tieteiden välisillä poikkeamilla altaasta teemasta haluan osoittaa, että kaikilla asioilla on eri näkökulmia, jotka voidaan arvottaa positiivisiksi tai negatiivisiksi. Poliittisten päättäjien ja tutkijoiden välinen dialogi ei ole onnistunut, koska todellisuuden, siis päätösten seurausten, teoreettista ja laaja-alaista pohdintaa yhdessä ei juurikaan harrasteta. Erityisesti yhteiskuntatieteiden, siis myös "koulutustieteen", on säilytettävä tämä vahtikoiran ja käsitteellistäjän rooli ja aikuiskoulutuksen, erityisesti akateemisen täydennyskoulutuksen, tarjottava mahdollisuus tuon kriittisen näkökulman omaksumiseen.

Esimerkkinä kansainvälisen opiskelijavaihdon jännitteestä olkoon Yhdysvaltain esimerkki. Siellä oli korkeakouluissa yli 300 000 ulkomaista opiskelijaa (1986), kun amerikkalaisia oli vastaavasti ulkomailla 30 000. Siis tilanne on täsmälleen päinvastainen Suomeen verrattuna. Ulkomaisten tohtoriopiskelijoiden määrä lisääntyi insinööritieteissä 20 vuodessa seitsemästä prosentista 68 prosenttiin. Tietojenkäsittelyopin jatko-opiskelijoista 40 prosenttia on ulkomaalaisia. Yhdysvalloista on tullut eräänlainen maailman kouluttaja. Kun opiskelumaksut kattavat vajaan puolet todellisista kustannuksista, ei ole ihme, että veronmaksajat ovat alkaneet kysellä, onko tämänlaajuisessa avoimuudessa mitään järkeä, varsinkin kun opiskelijat tulevat ankarimmista kilpailijamaista.

Mutta 57 prosenttia niistä 5000:sta, jotka luonnontieteissä saivat tohtorin arvon, aikoo jäädä maahan. Jo opiskeluaikanaan he ovat maksaneet kuluerotuksensa tuomallaan teknisellä ja kulttuurisella tiedolla. Kun tutkimus ei vedä amerikkalaisiakaan nuoria tutkijanuran heikon statuksen vuoksi, amerikka-

lainen tuotekehittäminen, innovaatiokyky yleensä, kokisi katastrofin, jos kaikki opiskelijat palaisivat kotimaihinsa (Servan-Schreiber & Simon 1987).

Aivokapasiteetin ollessa kyseessä kaupan käynnin perinteiset käsitteet, tuonti ja vienti, ylijäämä ja alijäämä saavat päinvastaiset etumerkit kuin on totuttu. Velat muuttuvat saataviksi. Amerikkalaiset pitävätkin koulutuskaupan oikeudenmukaisena katteena, jos palanneiden ja jääneiden suhde on 50/50. Kärjistäen voisi siis sanoa, että amerikkalainen tutkimus säilyttää kilpailukykyänsä ulkomaalaisten opiskelijoiden varassa. Pohdittavaksi jää, riittääkö normeerattu 50/50 -suhde tasapainottamaan opiskelijoita menettävien maiden koulutustaseen.

Meillä aivovuoto on vielä kohtuullista. Mutta koulutuskustannukset nousevat huippuunsa, kun me maksamme sekä tänne tulevien opiskelijoiden että ulkomaille lähettämämme koulutuskustannukset, Englannissa jopa kiskurihintaan. Englannin kriisissä oleva korkeakoululaitoshan käy häikäilemättömästi kauppaa EY:n ja kansainyhteisön ulkopuolisilla opiskelijoilla.

McLuhanin käsite 'global village' on todellisuutta jälkiteollisen maailman ihmisille. Joukkotiedotus, informaatiotekniikka ja kulkuhyteydet ovat supistaneet ajan ja välimatkan mittakaavaa. Jos ihmiset tapaavat jatkuvasti toisiaan eri kulttuuriympäristöissä, käsittelevät samaa informaatiota, tekevät yhteisiä päätöksiä ja kantavat yhdessä vastuun niistä, on luonnollista, että heidät on myös kasvatettava systemaattisesti tähän yhteyteen.

Maailmankansalaisuuteen en usko, mutta poliittisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti yhtenäinen eurooppalaisuus saattaa olla mahdollisuuksien rajoissa. Viime vuosien tapahtumat sekä vahvistavat uskoa että toisaalta nostavat epäilyksiä (kansalliskiihko, regionaalisuus, arvojärjestelmien erilaisuus). Monen osalta pitää yhä paikkansa 'my village is my globe'.

4. EUROOPPALAISTA KOULUTUSPOLITIikkaA

Tämän päivän into kansainvälistää koulutusta ei ole kovinkaan vanhaa perua. 1970-luvulla ja vielä 80-luvun alussa monissa mais-

sa pyrittiin rajoittamaan vierasmaalaisten opiskelijoiden määrää. Esimerkiksi Saksan liittotasavaltaan, Sveitsiin ja Itävaltaan oli miltei mahdoton päästä opiskelemaan lääketiedettä. Irlannissa ja Englannissa nostettiin vieraiden lukukausimaksut lähelle todellisia kustannuksia, Belgiassa "rikkaiden" maiden opiskelijat pantiin maksamaan puolet aiheuttamistaan kustannuksista.

Ovien sulkemis- ja rajoittamispolitiikka ei perustunut kansainvälisiin sopimuksiin eikä neuvotteluihin niiden maiden kanssa, joiden opiskelijoihin se kohdistui. Se oli tilannereagoitua varsinkin Ranskan, Iso-Britannian, Saksan liittotasavallan ja Yhdysvaltain taholta, joihin 60 prosenttia vierasopiskelijoista oli asetunut. Suuret ikäluokat olivat tuoneet mukanaan numerus clausuksen moniin maihin. Omissa maissaan ilman korkeakoulu-paikkaa jääneet lähtivät "villeinä" (mobilité sauvage) etsimään vihreää oksaa muista maista. Samaan aikaan öljykriisin vaikutukset kuristivat koulutusbudjetteja. Useissa maissa turvaututtiin vieraskiintiöihin, jotta omien opiskelijoiden koulutukseen pääsy turvataisiin. Käyttöön otettiin myös erottelava ulkomaalaispolitiikka, jossa opiskelupaikan kriteereinä käytettiin maantieteellistä alkuperää, opiskelun tasoa ja alaa sekä kestoa (Smith 1984).

Mm. Euroopan talousyhteisön perusasiakirjassa, Rooman sopimuksessa vuodelta 1957, ei juurikaan koulutusta mainita. Aiheet maininnat ovat pyrkimys yhtenäistää ammattikoulutuspolitiikkaa ja luoda järjestelmä, jonka avulla asta huolimatta. Ensimmäisen suosituksen antoi Euroopan kulttuuriyhteistyön neuvosto 1981. Siinä suositeltiin vain osan tutkinnon suorittamista. Kehitysmaista tulevilta odotettiin alemman korkeakoulututain ilmaistuna kasvatus on se instituutio, joka on pystytetty tuottamaan ja uusintamaan organoinena varuksellista suhtautumista kuvastaa Saksan liittotasavallan tilanne: vuonna 1962 korkeakouluopiskelijoista oli ulkomaalaisia 3.1 prosenttia, 1975 enää 1.2 prosenttia (emt.).

Ongelmien kasautuessa ja toistuessa lähes samanlaisina eri maissa yhteistyövaatimukset kasvoivat varovaisesta politiikasta huolimatta. Ensimmäisen suosituksen antoi Euroopan kulttuuriyhteistyön neuvosto 1981. Siinä suositeltiin vain osan tutkinnon suorittamista. Kehitysmaista tulevilta odotettiin alemman korkeakoulututkinnon suorittamista kotimaassaan ennen ulkomaille lähtöä. Opiskelu Euroopassa olisi täydennys-

koulutuksen ja intensiivisen erikoistumisen luonteista. Opiskelijoille ei suositeltu työlupia opiskelun rahoittamiseksi, päinvastoin ennakkoon oli varmistauduttava, että opiskelun vaatimat varat olisivat käytössä (karenssitalletus). Pääsyaatimukset eivät saaneet olla helpommat kuin pyrkijän kotimaassa. (Emt.) Monet maat omaksuivat huomattavasti lievemmän kannan, mutta silti varovainen suhtautuminen oli edelleen ilmeistä.

1980-luvun paineet koulutuksen kansainvälistämiseksi

Tilanne muuttui kuitenkin nopeasti 80-luvulla. Työvoiman liikkuvuuden lisääntyminen muodosti ennen kokemattomalla tavalla ongelmaksi tutkintojen vastaavuudesta varmistumisen. Tutkintotodistuksesta piti käydä ilmi ihmisen kvalifikaation ala ja taso! Yhteisiä olivat siirtolaisten ja pakolaisten koulutusongelmat siinä vaiheessa, kun assimilaatiopolitiikasta ja vierastyöläismentaliteetista alettiin luopua. Koulujen kieliohjelmat saivat uutta merkitystä. Tajuttiin, että globaalit ongelmat (rauha, ympäristö) eivät ratkea kasvatusterritorioihin linnoittautumalla. Päinvastoin kasvatuksen ja koulutuksen avulla olisi jaettava yhteinen *eettinen ja moraalinen koodi*.

Hallitsevin näkökulma argumentaatiossa oli kuitenkin *taloudellinen*. Tuotanto- ja elinkeinoelämä siirtyivät tietointensiiviseen tuotanto- ja kustannusrakenteeseen. Aineellisilla ja ennen kaikkea aineettomilla hyödykkeillä käytävä kauppa ja tuotteiden jälkihuolto kansainvälistyivät. Ekstensiivisen kasvun rinnalle, usein ohikin, omaksuttiin intensiivisen kasvun ideologia. Se merkitsi inhimillisen pääoman määrän ja laadun kasvattamista, sillä Eurooppa oli menettämässä asemiaan maailmankaupassa. Aasian väestö oli voimakkaasti kasvava ja keskimäärin 10-20 vuotta nuorempaa kuin Euroopan. Työvoiman runsas tarjonta piti siellä kustannukset kurissa. Euroopassa taas eläkeläisten suhteellinen määrä lähes kaksinkertaistuu vuoteen 2020 mennessä. Yhdysvaltain tekninen etumatka antoi sille mikroelektronikassa ja muilla informaatiotekniikan aloilla kilpailuedun, joka olisi kurottava kiinni koulutusta tehostamalla. Tuotantorakenteet, koulutus muokattuina, oli yhtenäistettävä määrättyssä määrin, jotta toivo menestyä talouskilpailussa olisi realistinen.

Kolmas näkökulma yhdentymiseen on *kulttuurinen*. Pyrkimyksenä on löytää uudelleen eurooppalainen identiteetti, rakentaa ihmisten Eurooppa kuitenkin sillä tavalla, että pyrkimykset eivät olisi ristiriidassa kansallisten kulttuurien säilyttämisen ja kehittämistyön kanssa. Kaikille kolmelle kansainvälistämisen näkökulmalle yhteistä on koulutuksen keskeisyys. Jos koulutus on 150 vuoden aikana osoittanut voimansa luodessaan valtionkansalaisen ja hänestä kansallisen talousobjektin sekä juurruttaessaan kansallisen yhtenäiskulttuurin, se on myös väline eurooppaisen ihmisen reinkarnaatiossa.

Yhtenäistämisen strategiat

Periaatteessa tarjolla on ollut *kaksi strategiaa eurooppalaisuuden synnyttämiseksi*. Radikaalimpi vaihtoehdoista on yhtenäistää koulutuksen rakenteet ja prosessit mahdollisimman pitkälle ja näin varmistua myös koulutustuotosten ja -vaikutusten vastaavuudesta. Esimerkiksi European Round Table Industrialists (Education and European Competence 1989) katsoo, että Eurooppaan tulisi saada perusasteelle yhteinen ydinopetus suunnitelma ja korkeakouluihin vastine amerikkalaiselle MBA-tutkinnolle (EBQ).

Tätä strategiaa ei ole kuitenkaan omaksuttu. Koulutusjärjestelmien kirjo on liian suuri ja niiden asema kansallisten ja kansainvälisten eturistiriitojen leikkauspisteenä niin ilmeinen, että niiden homogenisoiminen vaikuttaa lähes mahdottomalta. Vaikka koulutus on keskeinen yhdentymisen onnistumiselle, sitä koskevia direktiivejä ei ole otettu EY:n peruskirjaan. Todetaan vain, että yhteisö haluaa kunnioittaa ja säilyttää kansallisen olemaisuuden, mutta rohkaista samalla jäsenmaita yhdenmukaistamaan koulutustaan.

Kun koulutuksella samalla kehitysasteella olevissa maissa on samoja taloudellisia ja sosiaalisia ongelmia ratkaistavanaan, on selvää, että sen rakenteet ja sisällöt samanlaistuvat niin pitkälle kuin sen systeemympäristö antaa periksi. Tapahtuu isomorfista samanlaisuudesta. Samaten esimerkiksi OECD:n koulutusraportit (maa-raportit) toimivat kansallisen koulutuspolitiikan suuntaajina ilman selvää norminantoa.

Kansallisten järjestelmien turvaamiseen tähtää myös Rooman sopimuksen 48. artikla, jonka mukaan työvoiman vapaata liikku-

vuotta ei sovelleta julkisen sektorin virkoihin. Jos siis opettajat ovat valtion virkamiehiä, heidän virkansa on näin suojattu. Tämäkin artikla luonnollisesti vaatii tulkintansa: ketkä määritellään julkisen sektorin virkamiehiksi ja kuinka ankaria ja ehdottomia rajoitukset ovat. Esimerkiksi Saksan liittotasavallassa yliopistojen on mahdollista palkata ulkomaalaisia, Ranskassa ei vakinaisesti, Belgiassa vain kuninkaallisella asetuksella ja Englannissa käytännöllisesti katsoen kaikki opetusvirat ovat avoimia. Vastaavasti opiskelijalla on oikeus päästä jäsenmaan ammatilliseen koulutukseen, jos hän asuu maassa vakinaisesti, on siellä työllistetty tai on maassa vakinaisesti työskentelevän lähiomainen.

Peruskirjan syrjintäpykälät ovat kuitenkin huomattavasti laajentaneet oikeutta opiskeluun ja viransaantiin jäsenmaissa. Esimerkkinä mainittakoon yhteisön tuomioistuimen päätös asiassa, joka koski englantilaisen oikeutta opettajankoulutukseen Saksassa. Päätöksen mukaan opettajakokelas ei ole valtion virkamies, eikä häneltä näin kansalaisuuden perusteella saa evätä opiskeluoikeutta. Kun tällaisia tulkintaepäselvyyksiä esiintyi usein, yhteisön komissio esittikin 1988, että luovutaan julkisen sektorin virkoja koskevista rajoituksista (Green 1989). Tämä mahdollistaa siis avoimet opettaja- ja opiskelumarkkinat jäsenmaiden välillä. Kussakin maassa sovelletaan jäsenmaan kansalaisiin samoja valinta- ja kvalifikaatiokriteereitä kuin oman maan kansalaisiin.

Onnistunut opetuksen yhdentämisaavutus on kansainvälinen ylioppilastutkinto, joka antaa korkeakoulukelpoisuuden lähes 60 maassa ja jota ainoina Länsi-Euroopan maina Suomi syksyyn '90 asti ja Islanti eivät ole järjestäneet.

Tutkinnolla on useita positiivisia piirteitä suomalaisen tutkintoon verrattuna. Siinä opetus- ja tutkintokielenä on englanti, ranska tai espanja. Oppilas valitsee kuudesta aineryhmästä kustakin yhden aineen. Oppilaan ohjelma muodostuu kolmesta laajasta ja kolmesta suppeasta kurssista. Opiskelu on omatoimista, mistä syystä kirjastolla on tärkeä asema koulun varustuksessa. Samoin kokeelliselle luonnontieteelle annetaan runsaasti resursseja. Oppilaan tulee laatia tutkielma jostakin oppiaineesta. Puoli päivää viikossa omistetaan koulun ulkopuoliselle, ns. CAS-työlle (creativity, activity, social service). Laajat kurssit antavat selvästi suomalaista ylioppilastutkintoa paremman korkeakouluvalmiuden.

Vaihdon ja informaation strategia

Kansainvälistämisen päästrategiaksi onkin omaksuttu toinen vaihtoehto: opiskelija-, harjoittelija- ja henkilökuntavaihdon tehostaminen sekä tehokkaan koulutusjärjestelmiä koskevan informaatioverkoston rakentaminen. Strategian onnistuminen perustuu kahteen olettamukseen. Oletetaan, että ihmisillä on positiivinen asenne liikkuvuuteen, kunhan vain esteet sen tieltä poistetaan ja heitä informoidaan tehokkaasti eri mahdollisuuksista.

Toiseksi oletetaan, että epäroivien asenne voidaan muuttaa positiiviseksi, kunhan vain osoitetaan kansainvälistymisen edut ja luodaan operatiivisia järjestelmiä, jotka huolehtivat vaihdon aiheuttamasta käytännön työstä. Ts. katsotaan, että koulutusliikkuvuus on systematisoitava ja virallistettava sopimuksin (Smith 1984).

Uuden lähtölaukauksen aktiviteetille antoi EY:n komission valkoinen kirja (1985), jossa normiksi asetettiin kaikkien työvoiman, pääoman, tavaroiden ja palvelujen liikkuvuutta koskevien rajoitteiden poistaminen. Tältä pohjalta syntyi yhteisön ensimmäinen korkeakouluopiskelijoiden vaihto-ohjelma ERASMUS, jonka tavoitteena on vuoteen 1992 mennessä lähettää kymmenen prosenttia opiskelijoista vähintään lukukaudeksi jonkin muun jäsenmaan korkeakouluun.

Liikkuvuuden este ja ehto, kieli

EY on kasvanut kuudesta perustajajäsenestä 12 maan yhteisöksi, jossa asuu yli 320 miljoonaa ihmistä, näistä 70 miljoonaa opiskelijaa. Yhteisöllä on yhdeksän virallista kieltä, mikä luonnollisesti vaikeuttaa liikkuvuutta, jos niitä ei riittävästi hallita.

Kielenopetusohjelmille onkin ohjattu runsaasti resursseja yhteisön piirissä. Tuoreimpana mainittakoon Lingua-ohjelma, johon on ajateltu sijoitettavan yksi miljardi markkaa alkaneella viisivuotiskaudella. Tavoitteena on kolmen vieraan kielen taidon antaminen huippukoulutetulle työvoimalle. Yhden näistä kielistä tulisi olla yhteisön ns. pieni kieli (tanska, portugali, kreikka, hollanti). Yleisempänä kielipoliittisena tavoitteena on, että keskiasteen päättyessä oppilas hallitsisi kahden vierasta kieltä. Ylivoimaisesti tavallisin op-

pilaalle ensimmäinen vieras kieli on englanti (ei Belgiassa eikä Espanjassa), toisena tulee ranska. Ei ole samantekevää, mikä on oppilaan ensimmäinen vieras kieli, koska on todettu sen suuntaavan erittäin voimakkaasti hänen myöhempää kulttuuriorientaatiotaan.

Vieraan kielen opettaminen perusasteella on harvinaista useimmissa jäsenmaissa (Green 1989; Luttikholt 1989). Tällä hetkellä vielä näyttää siltä, että kieliongelmat ovat yksi työvoiman ja opiskelijoiden vapaan liikkuvuuden suurimmista käytännön esteistä. Ihmetellen onkin todettava, että Suomessa kieltienopiskelu aikuiskoulutuksessa luetaan suurimmaksi osaksi omaehtoiseksi tai harastustavoitteiseksi koulutukseksi, vaikka kielitaito mitä suurimmassa määrin on kansainvälisillä työmarkkinoilla sekä keskeinen työmarkkina- että työkvälifikaatio.

Vaihdon yleisperiaatteena on edelleen lukukauden tai lukuvuoden mittaisen opiskelun tukeminen, koska näin voidaan antaa useammalle tilaisuus kansainvälistymiseen. Myös opintasuoritusten korvaavuuden ja vastaavuuden tunnustaminen helpottuu, koska tutkinto ja pääosa sen vaatimasta opiskelusta kuitenkin suoritetaan kotimaassa. Hyväksymis- ja hinnoittelupolitiikka on huomattavasti yksinkertaisempaa lyhytkestoisessa opiskelussa. Vastavuoroisessa vaihdossa, jota suurin osa vaihtosopimuksista on, ei välttämättä tarvitse lainkaan liikutella rahaa oppilaitosten välillä. Opintososiaaliset edut seuraavat opiskelijan mukana. Tästä syystä esimerkiksi suomalaisissa korkeakouluissa on perin vaikea ryhtyä perimään ulkomaalaisilta tutkinto-opiskelijoilta lukukausimaksuja, koska omillakaan opiskelijoilla niitä ei ole.

Opintosuoritusten vastaavuus

Euroopan parlamentti hyväksyi 1985 opintosuoritusten vastaavuudesta 25-kohtaisen päätöslauselman. Samana vuonna ammatillista koulutusta tutkiva ja koordinoiva laitos (CEDEFOP) aloitti laajan ammattitaitoja ja niiden harmonisointia koskevan ohjelman, joka on jo tuottanut ravintola- ja rakennusalan sekä koneenkorjauksen koulutusta koskevat selvitykset. Useista kymmenistä ammattiutkinnoista, pääasiassa terveydenhuollon alalla, on tehty vastaavuuspäätös.

Kansainvälisen vaihdon ja yhteistyön onnistumiselle ja ulkomailla opiskeltujen osa-

suoritusten legitimoinnille on elintärkeää tehostaa informaatioverkoston luominen (Numminen 1988). Näitä onkin valmiina tai kehitteillä lukuisia. mm. yhteisön sisäinen EYRYDICE ja ECTS, joka on rakentunut kansallisten informaatioverkkojen pohjalta, yliopistojen kansainvälisen yhteistyöjärjestön rakentama TRACE, johon pääsee osakkaaksi jäsenmaksulla jne. Yhtenä tavoitteena on yhdentää jonkinasteisesti tutkintotodistuksia ja parantaa niiden informatiivisuutta.

Aikuiskoulutus eurooppalaistuu kitkaisemmin

Mitä sitten kuuluu aikuiskoulutuksen eurooppalaistamiseen? Heti on todettava, että vaikeudet ovat huomattavasti suuremmat kuin koulujärjestelmän kansainvälistämisessä. Aikuiskoulutus rakentuu kussakin maassa sen koulujärjestelmälle. Kun nämä ovat erittäin kirjavat, ei aikuiskoulutuksessa voida tätä kirjoa poistaa takautuvasti, päinvastoin.

Tietysti kansallisissa koulutussuunnitelmissa otetaan huomioon muuttuneet koulutusvaatimukset, varsinkin tekniikan ja kaupan alan odotukset ovat suuret. Eurooppatietoutta voidaan sisällyttää koulutussuunnitelmiin. Aikuiskoulutuksen organisatorinen yhtenäistäminen sen sijaan ei ole ajateltavissa. Kenttä on vielä kirjavampi kuin koulujärjestemässä. Sen sijaan opiskelijavaihtoa ja yhteistä opetusta on kehitetty, vaikkakaan esimerkiksi Euroopan neuvoston alainen opetusministereiden pysyvä konferenssi, joka on kokoontunut vuodesta 1959 alkaen, ei ole kertaakaan ottanut aikuiskoulutusta keskeisten asioiden joukkoon. (Ks. Standing Conference 1987.)

European Round Table Industrialists esittää, että perustettaisiin eurooppalainen avoin korkeakoulu ja sitä tukemaan yhteinen televisioverkko (Education and European Competence 1989). Toteutuneista suunnitelmista olkoon esimerkkinä EY:n DELTA-ohjelma ja yritysten rahoittama Pariisista toimiva etäopetusohjelma Euro-Pace. Informaatiotekniikka antaakin aivan erinomaiset mahdollisuudet juuri aikuiskoulutuksen kansainväliseen yhteistyöhön.

Vaihto-ohjelmien ongelmaksi muodostuu maksaja. Kun työntekijälleen ei voi panna tuotesuojaa, yritykset eivät ole järin halukkaita kustantamaan näiden ulkomailla tapahtuvaa opiskelua. Ainoa merkittävä, aikuis-

opiskelijatkin kattava vaihto-ohjelma onkin COMETT, jonka toinen vaihe on juuri alkanut. Sen tehtävänä on luoda yritysten ja yliopistojen koulutusverkosto, tukea opiskelija- ja henkilöstövaihtoa yritysten ja oppilaitosten välillä, kehittää yhteisiä jatkokoulutusprojekteja, pystyttää opetuksen tehostamiseksi multimedijärjestelmiä sekä tarjota informaatio- ja evaluaatiopalveluita. Ensimmäisen vaiheen kustannukset olivat 45 miljoonaa ecua ja uudelle viisivuotiskaudelle aiotaan sijoittaa 200 — 250 miljoonaa ecua. Ohjelma keskittyy kuitenkin tekniseen alaan ja erityisesti hiteciin. Näin esimerkiksi julkisten palvelujen parissa työskentelevä määrältään kasvava joukko ei ole vielä saanut aikaan omaa vetävää kansainvälistä vaihtoväyläänsä.

Kokonaan oma, meillä lähes vaille huomiota jäänyt ongelma on maahan muuttavien eurooppalaisten ja ulkoeurooppalaisten kouluttaminen. Ensimmäisiä varovaisia yrityksiä kansainvälisten koulujen perustamiseksi on tehty. Varsinkin siinä vaiheessa, kun Suomikin joutuu avaamaan työmarkkinansa, koko koulutusjärjestelmän on avauduttava ja eriydyttävä aivan uudella tavalla. Silloin eivät riitä kosmeettiset järjestelmäuudistukset, joita nyt suurella kohulla pannaan toimeen.

5. TULEVAISUUDEN NÄKYMIÄ

Aikaisemmin totesin Euroopan historiaa luonnehtivan ristivedon yhtenäisyyden ja eriytymistendenssin välillä. Sama pätee korostetusti tänäkin päivänä. Arvojen evoluutio tekee tyhjäksi poliitikkojen ja suunnittelijoiden tuumat. Julkinen hallinto, koulutussektori mukaanluettuna, näyttää aina olevan ajastaan jäljessä. Työtä, vapaa aikaa, koulutustottumuksia, sosiaalisia odotuksia, luontoa, avioliittoa ja perhe-elämää koskevat arvot käyvät läpi muutosprosessia. Avautuneet mahdollisuudet lisäävät yksilön uskoa siihen, että hän on oma herransa ja pystyy itse tekemään elämänsä. Seurauksena on irtautuminen perinteisistä sosiaalisista ja kulttuurisista siteistä.

Suurten linjojen organisaatioyhdyntymisen vastapainona yhteiskunta fragmentoituu ja segmentoituu alajärjestelmien kollaasiksi. Yli-individualistinen kollaasiyhteiskunta on menneisyytensä ja tulevaisuutensa välissä ansassa. Se elää toisaalta aikaa, jota ei enää ole, mutta toisaalta on ymmällään uuden

elämänmuodon edessä, jota ei vielä ole. (von Recum 1990.)

Konsta Pylkkänen oli oikeilla jäljillä, kun hän totesi, että yleisesti eivät edes puoluesihteerit ota tarpeeksi asioita huomioon, vaikka maapallossa on rapiasti miljoona erilaista viisautta. Optimistiselta hän vaikuttaa uskoessaan, että laatimalla luettelo näiden viisauksien keskinäisestä arvojärjestyksestä onni alkaisi hymyillä useamman kansan hallintoeläimessä (Huovinen 1965).

Kollaasiyhteiskunta on sosiologien ja taiteen tutkijoiden mukaan kehittynyt postmoderniksi, jossa kaikki arvot pätevät, jossa kaikki on relativisoitu. Postmoderni ajattelu nousee kaikkea vastaan, mitä julistetaan yksimielisyytenä, universaalina tai ristiriidattomana. Se ei hyväksy mitään määritelmiä, siksi sitä itseäänkin on vaikea määritellä. Yhteiskunta on yhtä mahdollisuuksien markkinaa ja ainoa laki, joka vallitsee, on sattuma. Georg Hensel pilkkaakin, että postmoderni Luther toteaisi: "Tässä seison, mutta voisinko tehdä jotakin muutakin" (von Recum 1990). Tai niin kuin Konsta toteaa: "Puoluesihteerinä ja tiktaattorina on ensin parasta tarkkailla, ennen kuin myös nahkansa. Vaan jos saa hyvän hinnan, niin minkätähpeä ei! Ja jos on kauppahenkilö, niin syö omasta pussista. Kaikki on niin suhteellista, niin! Vain kuolla on pakko" (Huovinen 1965)!

Postmodernissa yhteiskunnassa kaikilla on sama arvo, ei vain ihmisillä, vaan myös heidän teoillaan. Kaikki on kaupan. Mikään ei ole uutta, koska tulevaisuus saapui jo kauan sitten. Vallankumouksilla ei muutosta saada aikaan, koska kaikki on muutettu jo ajat sitten.

Jos tällaisissa lyotardilaisessa ja baudrillardilaisessa pessimismissä on edes siteeksi relevanttasia, minkälaiset arvot ohjaavat arvottoman ajan kasvatusta ja koulutusta? Miten rakentaa uudelleen hajonnut minuus, kun massakulttuurin kuluttaja ei kaikessa vapautessaan ole subjekti vaan objekti. Täydennyskoulutuksen tarjoajilla menee lujaa tavarafetismin ohjaamilla markkinoilla: kaikki koulutus on relevanttia, kaikki käy kaupaksi ja kaikkea voi myydä ilman tunnontuskia. Onko Eurooppa-huumakin vain tekosyy laajamittaiseen vaihtoturismiin?

Koulutus on jälleen kerran paradoksaalisen tilanteen edessä. Uuden ajan allianssi kansallisvaltion ja koulujärjestelmän välillä

syvensi Euroopan poliittisen jaon kulttuuri-seksi. Nyt näiden historiallista taakkaansa kantavien järjestelmien odotetaan uudelleen yhdentävän Euroopan, pienen maanosan, joka on ilman selviä maantieteellisiä rajoja, jossa regionalismi, antisemitismi ja kansalliskiihko vallitsevat, maanosan, joka on tukehtumassa omiin eritteisiinsä.

Koulutusjärjestelmät tarvitsevat toisen asteen muutosta selvitäkseen tehtävästään. Sen rakenteet on strukturoitava uudelleen, sisällöt painotettava perinteestä poikkeavasti, aidosti kansainvälistettävä. Ja kun terveet eivät tarvitse parantajaa vaan sairaat, koulutuksen on panostettava aikuiskoulutukseen. Asenteiden muuttaminen on huomattavasti vaikeampaa kuin niiden synnyttäminen. Koulutus on järjestelmätasollakin elinikäistettävä, on tarjottava oppimisen mahdollisuuksia. Muodollisen järjestelmän monopoli oppimisen organisointiin on murrettava.

Koulutus on käsitteellisesti kasvatuksen alakäsite. Siihen sisältyy silloin myös eettinen ja moraalinen aspekti. Jokaisen koulutustilaisuuden pitäisi olla myös kasvattava. Siihen tulisi sisältyä sanoma. Tässä on etäopetuksen vaikeus. Itse uskon Habermasin kommunikatiiviseen etiikkaan. Ihminen on pohjimmiltaan rationaalinen olento, jonka mahdollista kehittää yhteinen moraalinen koodi ainakin Euroopan mittakaavassa.

Ihmiskunnan ja koulutuksen todelliset ongelmat ovat kuitenkin Euroopan yhteisöjen ulkopuolella, missä elää 93 prosenttia maapallon väestöstä. Eurooppalainen koodi ei silloin ole riittävä. Euroopan kansat ovat vain valelajiutuneet kilpaileviksi kulttuureiksi. Todellisen uhan ihmiskunnan jakautumiselle eri lajeiksi muodostaa eteläisen pallonpuoliskon tilanne. Muistettakoon vain näin kansainvälisen lukutaitokampanjan vuonna, että maapallolla on miljardi lukutaidotonta.

LÄHTEET

Cygnæus U. 1910. Uno Cygnaei skrifter. Helsinki: Folkupplysningssällskapet
Education and European Competence 1989. ERT Study on Education and Training in Europe.

Green D. 1989: 1992: Higher Education and the Challenge of the Single European Market.- Ball C. & Eggins H. (eds): Higher Education into the 1990s. Stony Stratford: SRHE and OUP.

Huovinen V. 1965. Havukka-ahon ajatteliija. Porvoo — Helsinki: WSOY.

LeVine R. 1973. Culture, Behaviour and Personality. Hutchinson.

Lorenz K. 1973. Die Rückseite des Spiegels. München: R. Piper & Co. Verlag.

Luttikholt H. 1989. EEC Sources of Support for Higher Education and Research in 1988 (European Community). — Western European Education, Spring 1989, 76-99.

Mallinson V. 1975. An Introduction to the Study of Comparative Education. London: Heinemann.

Numminen J. 1988. Euroopan yhdentymisen

vaikutus koulutuspolitiikkaan. — Korkeakoulutieto 4/88, 7-11.

Raivola R. 1987. The Concept of National Character in Comparative Education. — Journal of International and Comparative Education, 2,4, 47-73.

Raivola R. 1988. Eurooppalainen koulu ja opettajankoulutus. — Rexi 6/88, 25-32.

Servan-Schreiber J.-J. & Simon H. 1987. Foreign Students in America Can Benefit Both Sides. The Washington Post 19.11.1987.

Smith A. 1984. Foreign study in Western Europe: Policy Trends and Issues. — Barber E., Altbach P. & Myers K. (eds): Bridges to Knowledge. Chicago and London: The University of Chicago Press.

Standing Conference of European Ministers of Education 1987. Fifteenth Session, Helsinki, 5-7 May 1987 and Collected Texts 1959-1985. Strasbourg: Council of Europe.

Uski L. 1990. Eurooppa ajatuksissamme. — Tiedepolitiikka 2/90, 47-51.

von Recum H. 1990. Education in the Post-modern Period (West Germany). — Western European Education Spring 1990, 6-16.

Raivola, Reijo 1990. Eurooppa yhdentyy — yhdentyykö koulutus?

— Eurooppa on muodostanut kiinteän kokonaisuuden useiden satojen vuosien ajan kansainvaellusten jälkeisistä ajoista aina nykyisenmuotoisten kansallisvaltioiden syntyyn saakka. Kiinteys on koskenut myös koulutusta. Artikkelissa osoitetaan, että 1980-luvun integraatioprosessi ei eurooppalaisittain ole uutta eikä mitenkään tavatonta. Artikkelissa pohditaan yhdentymiskehityksen vaikutuksia ja paineita koulutukseen, ennen muuta aikuiskoulutuksen, rakenteeseen ja sisältöön.

Aikuiskasvatus 10,4.

Raivola, Reijo 1990. Unifying Europe — but will training be unified?

— Europe has constituted a firm entity for centuries since the time of major migrations and right up to the birth of present-day nation states. First and foremost, this firmness has applied to training. The article points out that the integration process of the 1980s is not new for Europe and nor is it something extraordinary. The article also deals with the effects and pressures of the integration process on the structure and content of education in Finland, especially adult education.

Aikuiskasvatus 10,4.